

עקיבא נחמתנו

ראשי פרקים

1. הקדמה
2. תשעה באב – יום חורבן וגאולה
3. עקיבא נחמתנו
4. נבואת ישעיהו
5. נבואת אוריה
6. חורבן שילה וחורבן בית ראשון
7. נבואת מיכה
8. נבואת זכריה
9. דוד ומשה
10. תפיסתו של ר' עקיבא
11. תשעה באב – יום מועד

1. הקדמה

תשעה באב נקבע, כידוע, כיום אבל וצום לדורות בעיקר עקב חורבנם של שני בתי המקדש. אך יחד עם זאת ישנם מספר הנהגות המקובלות בקהילות ישראל ומספר הלכות הרואות יום זה **כיום מועד**. כך למשל כותב הטור (סי' תקנ"ט סעיף ד) :
וכתב רב עמרם מנהגינו להרבות סליחות בסלח לנו. **ואין אומרים תחינות דאיקרי מועד** ואם חל בשני ובחמישי אומר אל ארך אפים.

וכך נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תקנט' סעיף ד') :
אין אומרים תחנון בתשעה באב ואין נופלים על פניהם **משום דמקרי מועד**.

וכן בסימן תקנב' (סעיף יב') :
'אין אומרים תחנה ערב ט' באב במנחה **משום דאיקרי מועד**. ואם חל ט' באב במוצאי שבת אין אומרים צדקתך במנחה'.

הרב חיים דוד הלוי בספרו 'מקור חיים השלם' מביא גם את מנהגי הנחמה המתחילים בשעת חצות היום :
יושבים בבית הכנסת בארץ עד תפילת המנחה, ויש אומרים שאז אסור לשבת יותר על הקרקע משום **דאיקרי מועד**...
מנהג העולם לומר פסוקי נחמה בערב (אחרי חזרת תפלת המנחה)... וכתב הרב חיים ויטאל שם שנראה לו ששמע טעם אחר מהרב זצ"ל (האר"י) כי במנחת תשעה באב נולד המשיח הנקרא מנחם כמשז"ל. ומצאתי כתוב שמטעם זה לא מחו חכמים על בנות ישראל שאחר חצות מתעסקות בכל כחן לכבד הבית ולתקן

המטות וכיוצא בזה, וזה מנהג קדום בערי איטליה לנשים ויען שדעתן קצרה וחלושי אמונה, אדרבא חיזקו ידיהם לקבוע הגאולה ולא יתייאשו ח"ו.

ישנן עוד מספר הלכות בתשעה באב המתירות איסורים מסוימים מחצות היום, כגון: עשיית מלאכה, לימוד תורה, והנחת תפילין.

הלכה נוספת הקשורה לעניין מצויה ב"מקור חיים השלם" סימן רב:

נוהגים שלא לקדש את החודש עד אחרי ט' באב. ועתה **הכל נהגו לקדשו במוצאי**

ט' באב.

נראה כי יש עניין לקדש את החודש דווקא במוצאי תשעה באב, כי זהו מעין תחילת תהליך של נחמה, תהליך של אתחלתא דגאולה, והדבר דומה למנהגי האבלות המותרים מחצות היום.

מובן שההתייחסות לתשעה באב כיום מועד, התייחסות שבאה לידי ביטוי לא רק במדרשים שיובאו בהמשך, אלא גם נטועה היטב בהלכה, התייחסות זו תמוהה ודרושה ליבון.

יתר על כן, במגילת איכה אכן מופיע הבטוי 'מועד' בשני הקשרים אותם גם מציינים גדולי ישראל בהקשר להלכות אשר הוזכרו לעיל. בפרק א' פס' ט"ו נאמר:

סֵלָה כָּל אֲבִירֵי אֲדָנִי בְּקִרְבֵי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשֹׁבֵר בְּחוּרֵי.

ופעם נוספת בהמשך (איכה ב, כב):

תִּקְרָא כְּיוֹם מוֹעֵד מְגוּרֵי מְסָבִיב וְלֹא הָיָה בְּיוֹם אָף ה' פְּלִיט וְשָׁרִיד אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי וּרְבִיתִי אִיבֵי כָלִם.

ברור שבשני הפסוקים האלו משמעותה של המילה "מועד" אינה יום חג אלא זמן או עת ואולי אף התוועדות. כוונת הביטוי "מועד לשבור בחורי" היא שהגיע הזמן והעת להתוועד ולשבור את בחורי. בנוסף, ההקשר של הפסוקים הוא כמובן הקשר של צער ויגון ולא של שמחה. אין ספק שמשפטים כמו "ולא היה ביום אף ה' פליט ושריד" עוסקים בחורבן הגדול שפקד את עם ישראל בתקופת הבית הראשון.

קושיה נוספת על ההלכות הללו עולה מהירושלמי במסכת תענית (פ"ד ה"ו):

ר' ירמיה בשם רבי חייה בר בא: בדין היה שיהו מתענין בעשירי שבו נשרף בית אלהינו ולמה בתשיעי? שבו התחילה הפורענות. ותני כן: בשביעי נכנסו לתוכו, בשמיני היו מקרקרין בו, בתשיעי הציתו בו את האור, ובעשירי נשרף. רבי יהושע בן לוי ציים תשיעי ועשירי, רבי אבון ציים תשיעי ועשירי, רבי לוי ציים תשיעי ולילי עשירי.

לפי הירושלמי השיא של החורבן היה דווקא ביום העשירי, ולכן "בדין היה שיהו מתענין בעשירי", ורבי יהושע בן לוי ורבי אבון אכן צמו ביום העשירי.

דברי הבלבי בתענית (כ.ט.) אף מחריפים את הקושיה :

”חרב הבית בראשונה, דכתיב (מלכים ב, כה) 'ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך נבוכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלים וישרוף את בית ה' וגו', וכתוב (ירמיהו נב) 'ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך נבוכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלים וגו'. ותניא : אי אפשר לומר בשבעה שהרי כבר נאמר בעשור, ואי אפשר לומר בעשור שהרי כבר נאמר בשבעה. הא כיצד? בשבעה נכנסו נכרים להיכל, ואכלו וקלקלו בו שביעי ושמיני, ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור, והיה דולק והולך כל היום כולו, שנאמר (ירמיהו ו) 'אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב'. והיינו דאמר רבי יוחנן אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף. ורבנן- אתחלתא דפורענותא עדיפא.

לא רק שיותר ראוי היה לקבוע את יום הצום בעשירי, אלא שגם בתשיעי הפורענות התרחשה רק סמוך לחשיכה, ואם כך עוד יותר לא ברור מדוע עיקר דיני האבלות הם רק עד חצות היום ולא עד הערב. דווקא בזמן שיאו של החורבן, זמן שריפת ההיכל, זמן המנחה ביום תשעה באב, בזמן שבו אנו כביכול מתחילים את מנהגי היציאה מן האבלות אל הנחמה, לכאורה, ניתן היה לחשוב שדווקא מזמן זה ואילך יש להחריף את דיני האבלות ולא לצמצמם (כפי שהם הולכים ומחריפים החל מ-יז' בתמוז ובהמשך בתשעת הימים ובשבוע שחל בו תשעה באב, וביתר חריפות בערב תשעה באב ובתשעה באב עצמו). ההלכה המבוססת על המדרש הנ"ל מערימה קושי נוסף. במקור חיים השלם סימן ר"ב מופיע :

בט' באב לעת ערב הציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי. ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ולא לשתות יין בליל עשירי, ויום עשירי. ומשמע כל יום עשירי עד הלילה. ויש נוהגים עד חצות היום ולא יותר.

מצד אחד ראינו שחלק מדיני האבלות נפסקים בתשעה באב בחצות היום, אך מצד שני אנו רואים שחלק אחר מדיני האבלות נמשך לפחות עד לאמצעו של י' באב, הלכה שנראת כמבטאת בצורה יותר נאמנה את האמור לעיל, והדברים קשים מיניה וביה.

2. תשעה באב – יום חורבן וגאולה

את הפסוק שהובא מקודם : "תקרא כיום מועד מגורי מסביב ולא היה ביום אף ה' פליט ושריד אשר טפחתי וריביתי אויבי כלם " מפרש יונתן בן עוזיאל :

תהי קרי חירותא לעמך בית ישראל על יד משיחא, היכמה דעבדת על יד משה ואהרן ביומא דפסחא, דאתכנשין עולימי חזור חזור, מן כל אתר דאתברו תמן, ביומא תקיף רוגזך יי, ולא הוה בהון שיזבא ושאר, דלפיפית בסדינן ודרביתו בתפנוקי מלכין, בעלי דבבי שיציאונון.

תרגום :

תהיה קורא **חירות** לעמך בית ישראל על ידי המשיח, כמו שעשית על ידי משה ואהרון ביום הפסח, שהתכנסו מכל העולם סביב סביב מכל המקומות שהתפזרו לשם, **ביום בו התחזק כעסך ה'**, ולא היה בהם ניצול ושארית מאלו שהתפנקו בסדינין ותפנוקי מלכים, שונאיהם חיסלו אותם.

יונתן בן עוזיאל מפרש את הפסוק בצורה מרתקת. לפי דבריו **יום הגאולה יהיה בעצם יום תשעה באב. תשעה באב יהפוך להיות לחג החירות של עם ישראל וזהו ההסבר למילה "מועד"**. גם מהירושלמי בברכות (פ"ב ה"ד) עולה נקודה זו :

עובדא הוה בחד יהודאי דהוה קאים רדי, געת תורתיה קומוי, עבר חד ערביי ושמע קלה א"ל : יודאי בר יודאי- שרי תורך ושרי קנקנך דהא חריב בית מקדשא. געת זמן תניינות א"ל : יודאי בר יודאי -קטור תוריד וקטור קנקניך דהא יליד מלכא משיחא.

תרגום :

מעשה ביהודי אחד שהיה חורש וגעתה פרתו לפניו. עבר ערבי אחד ושמע את קול הפרה ואמר לו : 'יהודי בן יהודי, התר פרתך ומחרשתך שהרי חרב בית המקדש'. געתה הפרה פעם שנייה. אמר לו הערבי : 'קשור פרתך ומחרשתך שהרי נולד מלך המשיח'.

ומסיים שם הירושלמי :

א"ר בון מה לנו ללמוד מן הערבי הזה? ולא מקרא מלא הוא (ישעיהו י) 'והלבנון באדיר יפול', מה כתיב בתריה? (ישעיהו יא) 'ויצא חוטר מגזע ישי'!

מהמדרשים הללו ומההלכות דלעיל עולה לכאורה, שיום תשעה באב אינו רק יום של עצב ואבלות אלא גם יום שנקרא **מועד**, יום שבו נולד המשיח, יום הגאולה, ומובן מאליו שהדברים טעונים ברור.

3. עקיבא נחמתנו

על מנת לענות על השאלות שהועלו ננסה להבין לעומק את אחד המדרשים המפורסמים ביותר בנוגע לחורבן המופיע בסוף מסכת מכות (כד.) :

וכבר היה **רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא** מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי מפלטיא בריחוק מאה ועשרים מיל, והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק. אמרו לו : מפני מה אתה משחק? אמר להם : ואתם, מפני מה אתם בוכים? אמרו לו : הללו גויים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לע"ז, יושבים בטח והשקט, ואנו - בית הדום רגלי אלוקינו שרוף באש, ולא נבכה?! אמר להם : לכך אני מצחק ; ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה!

שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ורבי עקיבא מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו, מקום שכתוב בו: 'והזר הקרב יומת', ועכשיו שועלים הלכו בו, ולא נבכה?! אמר להן: לכך אני מצחק, דכתיב 'ואעידה לי עדים נאמנים, את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו' - וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? אוריה במקדש ראשון, וזכריה במקדש שני! אלא, תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב: 'לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר הבית לבמות יער', בזכריה כתיב: 'עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים' - עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת.

בלשון הזה אמרו לו: עקיבא, ניחמתנו! עקיבא, ניחמתנו!

ר"ע וחבריו מגיעים להר הצופים וקורעים בגדיהם¹. לאחר מכן, כאשר החכמים רואים שועל היוצא מבית קדשי הקדשים הם מתחילים לבכות, ור' עקיבא צוחק ומנחם אותם באמצעות דרשה.

על דרשתו של ר' עקיבא עולות מספר קושיות:

1. ר' עקיבא אומר לחבריו "עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה". מדוע ר' עקיבא חושש שנבואתו של זכריה לא תתקיים? הרי נבואה זו היא נבואת נחמה, ולפיכך היא חייבת להתגשם, כפי שאומר הרמב"ם (יסודי התורה י, ד):

אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך, ולא באה הטובה שאמר - בידוע שהוא נביא שקר, שכל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי, אינו חוזר.

2. כפי שנראה בהמשך, אוריה הנביא ניבא על בית ראשון וזכריה ניבא על בית שני. אם כך, מדוע ר' עקיבא מתיירא שמא לא תתקיים נבואת זכריה? הרי בפועל היא כבר התקיימה בימי שיבת ציון. יתר על כן, נבואת אוריה גם היא כבר התגשמה מאות שנים קודם לכן בחורבן הבית הראשון, ומדוע אומר ר' עקיבא "עד שלא נתקיימה נבואת אוריה" בהקשר לימי חורבן הבית השני?

3. ר' עקיבא מביא את הפסוק "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר הבית לבמות יער" בשמו של אוריה, וכבר שאלו בעלי התוספות:

**וקשה דהא בכל המקרא לא מצינו פסוק זה מנבואתו של אוריה
כי אם בנבואתו של מיכה המורשתי!?**

4. מדוע ר' עקיבא מביא דווקא את שתי הנבואות הללו, הרי יש בתנ"ך עוד מאות נבואות פורענות ונחמה? במיוחד הדברים קשים כאשר אנו מעיינים בהמשך הפסוקים במיכה. מיד לאחר אותה נבואת חורבן פותח מיכה באחת מנבואות הנחמה המפורסמות ביותר:

¹ עיין רמב"ם הלכות תעניות, ה' טז בדבר החובה לקרוע בשעת ההגעה אל הר הצופים.

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים יְהִיֶה הַר בֵּית ה' נְכוֹן בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשָּׂא הוּא מְגִבְעוֹת וְנִהְרֹו עָלָיו עַמִּים : וְהָלְכוּ גוֹיִם רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה' וְנֶאֱלַ בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִזְרְנוּ מִדְרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַרְחֻתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם :
וְשָׁפֵט בֵּין עַמִּים רַבִּים וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצָמִים עַד רְחוֹק וְכִתְּנוּ חֲרָבְתֵיהֶם לְאֲתִים וְחִנִּיתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת לֹא יִשָּׂאוּ גוֹי אֶל גוֹי חֲרָב וְלֹא יִלְמְדוּן עוֹד מִלְחָמָה : וְיָשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ וְאִין מִחְרִיד כִּי פִי ה' צְבָאוֹת דָּבַר :

ברור שכאשר ר' עקיבא בוחר לא להביא את נבואת הנחמה הצמודה, אלא לנדוד עד לדבריו של זכריה, הוא רוצה לומר לחבריו, שיש משהו מיוחד בנבואתו של זכריה שאותו אנו צריכים לברר.

5. **השאלה הקשה ביותר היא: מדוע ר' עקיבא שוחק? באופן פשוט היינו מצפים מר"ע שינהג כמו חבריו, דהיינו שכאשר מתגלה חורבן- יבכה. ובזמן הגאולה אז - ימלא שחוק פיו.** הגאולה אכן תבוא באחרית הימים, אך כאשר מתרגש אסון על אדם, התגובה המיידית צריכה להיות של עצב ומספד, וקל וחומר כאשר הדברים נוגעים לחורבן הנוגע לכלל ישראל.

הלכה מפורשת בעניין מופיעה במשנה בברכות (ט, ג) :
מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה.
ומפרש קהתי (שם) :

על דבר שעכשיו רעה היא לו מברך דיין האמת אף על פי שתצמח לו לאחר זמן טובה מדבר זה. וכן על דבר שעכשיו טוב הוא לו מברך הטוב והמטיב אף על פי שתבוא לו אחר כך רעה ממנו.

6. מובן שגם ר"ע אבל על החורבן שהרי גם הוא שותף לקריעת הבגד עם ההגעה ל'הר הצופים', יש אם כן לבחון מדוע משנה ר"ע את יחסו דווקא בזמן יציאת השועל מבית קדש הקדשים?
על מנת לענות על השאלות הללו יש צורך להבין תחילה מהי משמעותם של הפסוקים אותם מביא ר' עקיבא. ר' עקיבא יוצא מנקודת הנחה שחבריו להנהגה יודעים בדיוק מהו ההקשר של כל פסוק והיכן הוא נאמר². לפיכך, נעיין בהקשרן של הנבואות אותן הוא מצטט .

4. נבואת ישעיהו

הפסוק הראשון אותו מצטט ר' עקיבא הוא : **"ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו"**. פסוק זה, ממנו לומד ר' עקיבא על ההיקש שבין נבואת זכריה לבין נבואת אוריה, מופיע בפרק ח' בספר ישעיהו, ערב חורבן שומרון (פס' א-ד) :
**וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי קַח לְךָ גִלְיוֹן גָּדוֹל וְכָתֹב עָלָיו בְּחֶרֶט אֲנוֹשׁ לְמַהר שְׁלַל חֵשׁ בָּז :
וְאֶעֱיֵדָה לִי עֲדִים נְאֻמָּנִים אֶת אֹרִיָה הַכֹּהֵן וְאֶת זְכַרְיָהוּ בֶן יִבְרָכְיָהוּ :
וְאֶקְרַב אֶל הַנְּבִיאָה וְתַהַר וְתִלְדַּ בֶן וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי קְרָא שְׁמוֹ מַהֵר שְׁלַל חֵשׁ בָּז :
כִּי בְטָרָם יַדַע הַנַּעַר קְרָא אָבִי וְאָמַי יִשָּׂא אֶת חֵיל דְּמִשְׁקָ וְאֶת שְׁלַל שְׁמֵרוֹן לְפָנַי מִלְךְ אֲשׁוּר .**

² חלק נכבד מלימוד התורה של התנאים היה התנ"ך שהרי לא הייתה אז תורה שבעל פה כתובה. במקומות רבים בגמרא מסופר על אנשים הבאים לתינוקות ומבקשים מהם : "פסוק לי פסוקך". הדבר מלמד שבאותם ימים לכל תינוק היה ידע רב בתנ"ך, וקל וחומר שלרובן גמליאל, רבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע.

ה' אומר לישעיהו שחורבן שומרון עומד לבוא במהרה ולכן עליו לקרוא לבנו "מהר שלל חש בז". הקב"ה גם מורה לו לכתוב זאת על מגילה ולהחתים עליה שני עדים: את אוריה הכהן את וזכריהו בן יברכיהו. בעקבות ציטוט הפסוק הנ"ל שואל ר' עקיבא "וכי מה עניין אוריה אצל זכריה? אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני?".

שאלתו של ר"ע תמוהה לחלוטין שהרי גם אוריה, וגם זכריה המופיעים בפסוק הנ"ל הם אנשים שחיים ופועלים כמאה וחמישים שנים לפני אוריה הנביא, וכמאה ושמונים שנים לפני זכריה הנביא, וכל הקשר בין הדמויות הללו לבין הנביאים-אוריה וזכריה הוא בשתוף השם בלבד. נדמה שר"ע דורש את הפסוק בישעיהו, ומאיתנו, נדרש לנסונו ולבחון את הצפון בדרשתו.

5. נבואת אוריה

כפי שראינו לעיל, נבואה זו, אותה מביא ר"ע בשמו של אוריה מוזכרת בדברי מיכה. זמן נבואתו של מיכה מקביל לזמן נבואתו של ישעיהו (ימי חורבן שומרון). בפרק ג' (פסוקים ט-יב) מופיעה הנבואה המדוברת:

שָׁמְעוּ נָא זֹאת רְאשֵׁי בַּיִת יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בַּיִת יִשְׂרָאֵל הַמְתַּעֲבִים מִשִּׁפְט נְאֻת כָּל הַיְשָׁרָה יַעֲקֹשׁוּ:

בְּנֵה צִיּוֹן בְּדָמִים וִירוּשָׁלַם בְּעוֹלָה:

רְאשֵׁי בֵּשֶׁחַד יִשְׁפְּטוּ וְכַהֲנֵי בְּמַחִיר יִירוּ וְנְבִיאֵיהָ בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ וְעַל ה' יִשְׁעֲנוּ לֵאמֹר הֲלוֹא ה' בְּקִרְבָּנוּ לֹא תְבוֹא עָלֵינוּ רָעָה:

לְכוּ בְּגִלְגָלְכֶם צִיּוֹן שְׂדֵה תַחֲרֹשׁ וִירוּשָׁלַם עֵינַי תַּהֲיֶה וְהָרַ הַבַּיִת לְבָמוֹת יַעַר.

כאמור, **בנבואה זו אין שום קשר לנביא בשם אוריה.** אך על נבואה זו מסופר פעם נוספת, בנבואתו של ירמיהו (כו, א-ו):

בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוֹת יְהוֹזָקִים בֶּן יֵאֱשִׁיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדְּבָר הַזֶּה מֵאֵת ה' לֵאמֹר:

כֹּה אָמַר ה' עֲמֹד בְּחֹצֵר בַּיִת ה' וּדְבַרְתָּ עַל כָּל עָרֵי יְהוּדָה הַבָּאִים לְהַשְׁתַּחֲוֹת בַּיִת ה' אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צוִיתִיךָ לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֵל תִּגְרַע דְּבָר:

אוֹלֵי יִשְׁמְעוּ וַיִּשְׁבּוּ אִישׁ מִדְּרֹכֹו הָרָעָה וְנַחֲמֵתִי אֵל הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנִי הַשֵּׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם מִפְּנֵי רַע מַעַלְלֵיהֶם:

וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לְלַכֵּת בְּתוֹרֹתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם:

לִשְׁמַעַעַל דְּבָרֵי עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁלַח אֲלֵיכֶם וְהִשְׁפַּסְם וְשָׁלַח וְלֹא שִׁמְעֵתֶם:

וְנָתַתִּי אֵת הַבַּיִת הַזֶּה פְּשֵׁלָה וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת לְקַלְלָה לְכָל גּוֹיֵי הָאָרֶץ.

ירמיהו עומד בחצר בית המקדש הראשון ומנסה לעורר את העם לתשובה. הוא חוזר ואומר להם שאם לא ישמעו אל דברי ה' לשמור מצוותיו, יחריב ה' את בית המקדש

כאשר החריב את משכן שילה. בתחילה הדברים אינם משכנעים את העם אלא גוררים תגובה הפוכה (פסוקים ז-טו) :

וַיִּשְׁמְעוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל הָעָם אֶת יְרֻמְיָהוּ מְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּבֵית ה' :

וַיְהִי כְּכַלּוֹת יְרֻמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר צָוָה ה' לְדַבֵּר אֵל כָּל הָעָם וַיִּתְפָּשׂוּ אֹתוֹ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל הָעָם לֵאמֹר מוֹת תָּמוּת :
מְדוּעַ נִבִּיתָ בְּשֵׁם ה' לֵאמֹר פְּשָׁלוּ יְהִי הַבַּיִת הַזֶּה וְהָעִיר הַזֹּאת תִּחְרַב מֵאִין יוֹשֵׁב וַיִּקְהַל כָּל הָעָם אֵל יְרֻמְיָהוּ בְּבֵית ה' :

וַיִּשְׁמְעוּ שָׂרֵי יְהוּדָה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּעֲלוּ מִבַּיִת הַמֶּלֶךְ בַּיִת ה' וַיֵּשְׁבוּ בַּפְּתַח שַׁעַר ה' הַחֲדָשׁ :

וַיֹּאמְרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים אֶל הַשָּׂרִים וְאֵל כָּל הָעָם לֵאמֹר מִשְׁפַּט מָוֶת לֹאִישׁ הַזֶּה כִּי נָבֵא אֵל הָעִיר הַזֹּאת כְּאֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם בְּאָזְנֵיכֶם :
וַיֹּאמֶר יְרֻמְיָהוּ אֵל כָּל הַשָּׂרִים וְאֵל כָּל הָעָם לֵאמֹר ה' שְׁלַחְנִי לְהַנְּבִיא אֵל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֵל הָעִיר הַזֹּאת אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם :
וְעַתָּה הִיטִיבוּ דְרָכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וּשְׁמַעוּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵיכֶם וַיִּנְחַם ה' אֵל הָרַעָה אֲשֶׁר דָּבַר עֲלֵיכֶם :

העם איננו יכול לשמוע את נבואות התוכחה הקשות הללו של ירמיהו, ובראשות הכהנים והנביאים דורשים העם את מותו, אך ירמיהו ממשיך להפציר בהם לשוב מדרכם הרעה. ירמיהו מצליח בהפצרותיו, והעם אכן מתחיל להאזין לדבריו (פסוקים טז-יט) :

וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים וְכָל הָעָם אֵל הַכֹּהֲנִים וְאֵל הַנְּבִיאִים אִין לֹאִישׁ הַזֶּה מִשְׁפַּט מָוֶת כִּי בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ דָּבַר אֱלֵינוּ :

וַיִּקְמוּ אַנְשֵׁים מִזִּקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמְרוּ אֵל כָּל קְהַל הָעָם לֵאמֹר :
מִיכָה הַמּוֹרֶשֶׁתִּי הִיא נָבֵא בִימֵי חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֵל כָּל עַם יְהוּדָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת צִיּוֹן שְׂדֵה תִּחְרַשׁ וִירוּשָׁלַיִם עַיִים תִּהְיֶה וְהָר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר :

הַהֵמָּה הִמְתִּהוּ חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְכָל יְהוּדָה הֲלֹא יָרָא אֶת ה' וַיַּחַל אֶת פְּנֵי ה' וַיִּנְחַם ה' אֵל הָרַעָה אֲשֶׁר דָּבַר עֲלֵיהֶם, וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים רָעָה גְדוֹלָה עַל נַפְשׁוֹתֵינוּ.

זקני העם נזכרים לפתע בנבואתו של מיכה בימי המלך חזקיהו, (היא הנבואה שאותה מצטט רבי עקיבא-אך בשמו של אוריה) שגם הוא, כמו ירמיהו, ניבא על חורבנה של ירושלים. אך במקום להרוג את מיכה, החליטו המלך והעם לשנות את דרכם, והקב"ה אכן נחם על הרעה וגאלם מיד צר. כך הם אומרים צריך לנהוג גם עכשיו, ובמקום להרוג את ירמיהו עליהם לשנות את דרכם ולשוב אל ה'. ובהקשר זה מובאת נבואה נוספת, היא נבואת אוריה (פסוקים כ-כד) :

וְגַם אִישׁ הָיָה מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם ה' אֹרִיָּהוּ בֶן שִׁמְעִיָּהוּ מִקְרִית הַיְעָרִים וַיִּנְבֵּא עַל הָעִיר הַזֹּאת וְעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת כָּכָל דְּבָרֵי יְרֻמְיָהוּ :

וַיִּשְׁמַע הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וְכָל גְּבוּרָיו וְכָל הַשָּׂרִים אֶת דְּבָרָיו וַיִּבְקֹשׁ הַמֶּלֶךְ הַמִּיתוֹ
וַיִּשְׁמַע אֹרִיָּהּ וַיֵּרָא וַיִּבְרַח וַיָּבֵא מִצְרַיִם :
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים אֲנָשִׁים מִצְרַיִם אֶת אֶלְנָתָן בֶּן עֲכָבוֹר וְאֲנָשִׁים אֲתוֹ אֶל
מִצְרַיִם :
וַיֹּצִיאוּ אֶת אֹרִיָּהּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֵאוּהָ אֶל הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וַיִּפְהוּ בְּחֶרֶב וַיִּשְׁלַח אֶת
נְבֻלְתָּו אֶל קַבְרֵי בְנֵי הָעָם :
אֲךָ יָד אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן הִיָּתָה אֶת יִרְמְיָהוּ לְבַלְתִּי תַת אֹתוֹ בְּיַד הָעָם לְהַמִּיתוֹ.

אוריה לפי הכתוב "ניבא על העיר הזאת ועל הארץ הזאת ככל דברי ירמיהו", דברי אוריה מקוממים את המלך יהויקים אשר שולח אחריו שליחים עד מצרים, מחזירו אל בית המלך ושם הורגו. גם ירמיהו נרדף אך ניצל בעור שיניו ע"י אחיקם בן שפן. הכתוב לא מספר לנו דבר על תוכן נבואתו של אוריה, מלבד האמירה כי נבואתו מקבילה לנבואתו של ירמיהו. הפסוק אותו מביא ר' עקיבא בשמו של אוריה ("לכן בגללכם ציון...") אינו מופיע בנבואתו של ירמיהו אלא כפי שאמרנו, הוא מופיע רק בנבואת מיכה. אך ניתן לשער כי הסיבות שר' עקיבא בוחר בכל זאת לדרוש את נבואת מיכה כנבואת אוריה הן:

- א. המסר העיקרי בהן שווה.
- ב. נבואת אוריה מופיעה בסמוך לציטוט דברי מיכה מפי הזקנים.
- ג. נבואת מיכה לא התגשמה לבסוף, שהרי עם ישראל שב מדרכו הרעה, ולפיכך נמנע חורבן הבית בשעתו, ולעומת זאת, **נבואת החורבן של אוריה התגשמה.**
- ד. נדמה שר' עקיבא מעוניין להדגיש את העובדה **שהיוקים לא היה מוכן לשמוע לנבואת אוריה, ואף ראה בו אויב המלך והעם, ועל כן הרגו. להתייחסות זו אל אוריה וירמיהו היה חלק חשוב בהאצת תהליך החורבן.**

6. חורבן שילה וחורבן בית ראשון

כפי שראינו, מזכירים הנביאים את חורבן שילה כתמרור אזהרה ומחזירים אותנו מאות שנים אחורנית אל ימי טרום המלוכה, ימי משכן שילה. בתחילתו של ספר שמואל (פרק ב') מסופר על חטאיהם של בני עלי:

"וַיִּהְיֶה חֲטָאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֶת פְּנֵי ה'... וַיִּשְׁכְּבוּ אֶת הַנְּשִׁים הַצּוֹבְאוֹת פֶּתַח אוֹהֶל מוֹעֵד..."

לאחר מכן (פרק ד' פס' א-יא) מסופר:

וַיְהִי דָבָר שְׁמוּאֵל לְכָל יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לְקִרְיַת פְּלִשְׁתִּים לְמַלְחָמָה ... וַיִּנְגַּף יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי פְּלִשְׁתִּים וַיָּכּוּ בַּמַּעְרָכָה בְּשִׂדָּה כְּאֲרֻבְעַת אֲלָפִים אִישׁ :

וַיָּבֵא הָעָם אֶל הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לָמָּה נִגְפָנוּ ה' הַיּוֹם לְפָנֵי פְּלִשְׁתִּים נִקְחָה אֵלֵינוּ מִשְׁלַח אֶת אַרְוֹן בְּרִית ה' וַיָּבֵא בְּקֶרְבָנוּ וַיִּשְׁעֵנוּ מִכַּף אֵיבֵינוּ:

וַיִּשְׁלַח הָעָם שְׁלַח וַיִּשְׁאוּ מִשָּׁם אֶת אַרְוֹן בְּרִית ה' צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרָבִים וְשֵׁם שְׁנֵי בְנָיו עֲלִי עִם אַרְוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים חֲפְנִי וּפִינְחָס:

וַיְהִי כְבוֹד אַרְוֹן בְּרִית ה' אֶל הַמַּחְנֶה וַיִּרְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל תְּרוּעָה גְדוֹלָה וַתְּהִם הָאֲרָץ...
וַיִּלְחַמוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּגְנְפוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּגְסוּ אִישׁ לֹא־הָלְיוּ וַתְּהִי הַמַּכָּה גְדוֹלָה מְאֹד וַיִּפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל
שְׁלֹשִׁים אֶלְפֵי רִגְלֵי :

וַאֲרוֹן אֱלֹהִים נִלְקַח וּשְׁנֵי בָנָי עָלָיו מֵתוּ חַפְנֵי וּפִינְחָס.

ולבסוף מסופר על תגובת עלי וכלתו לאירועים הללו (פס' יז-כב) :

וַיַּעַן הַמְּבַשֵּׁר וַיֹּאמֶר נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְּלִשְׁתִּים וְגַם מִגִּפְהָ גְדוֹלָה הִיְתָה בְּעַם וְגַם שְׁנֵי
בָנָיךָ מֵתוּ חַפְנֵי וּפִינְחָס וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים נִלְקַחְהָ :

וַיְהִי כִּהְזָכִירוּ אֶת אַרְוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּפֹּל מֵעַל הַכִּסֵּא אַחֲרֵינִית בְּעַד יַד הַשַּׁעַר וַתִּשְׁבֹּר
מִפְּרָקָתוֹ וַיָּמָת כִּי זָקֵן הָאִישׁ וְכַבֵּד וְהוּא שֹׁפֵט אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה :
וְכָלְתוּ אִשְׁתּוֹ פִּינְחָס הָרָה לָלֵת וַתִּשְׁמַע אֶת הַשְּׂמֵעָה אֶל הַלְקַח אַרְוֹן הָאֱלֹהִים וּמָת
חַמִּיָּה וְאִישָׁהּ וַתִּכְרַע וַתִּלָּד כִּי נֶהְפְּכוּ עָלֶיהָ צָרָה :
וַכַּעֲת מוֹתָהּ וַתִּדְבַּרְנָה הַנְּצַבּוֹת עָלֶיהָ אֶל תִּירָאִי כִּי בֶן יִלְדָתָהּ וְלֹא עָנְתָהּ וְלֹא שָׁתָה
לָבָה :

וַתִּקְרָא לַנֶּעֶר אֵי כְבוֹד לֹאמַר גְּלָה כְבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל אֶל הַלְקַח אַרְוֹן הָאֱלֹהִים וְאֶל
חַמִּיָּה וְאִישָׁהּ :

וַתֹּאמֶר גְּלָה כְבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל כִּי נִלְקַח אַרְוֹן הָאֱלֹהִים.

עם ישראל יוצא למלחמה בפלשתים וניגף מפניהם. ארבעת אלפים איש נהרגים במערכה.
עם ישראל עושה לכאורה חשבון נפש, ושואל "למה נגפנו ה' היום לפני פלישתים?", אך
במקום להבין שהאשמה היא בחטאים הכבדים שלהם, זקני ישראל מורים להביא את
ארון ברית ה' במטרה שהארון ינצח עבורם את המלחמה. נדמה כי היחס לארון הוא כאל
אמצעי חיצוני אשר יושיענו מכף אויבינו. הכתוב מדגיש כי יחד עם ארון ברית האלוקים
באו חפני ופנחס, אותם שנייה שהוזכרו קודם אשר חטאתם גדולה מאוד את פני ה'. גם
בתגובת עלי וכלתו נראה כי צערם אינו על התוכן שבארון האלוקים אלא על עצם
לקיחתו, ומאופן תאור הדברים נראה כי הכתוב בא להדגיש כי בני"י ובכללם הנהגת
הדור רואים את הארון כחפץ המושיע בעת צרה, ולא כארון העדות – המחייב את העם
אל תוכנו. בכך הופך חורבן משכן שילה כדגם שלילי המשמש את ירמיהו ואוריהו
כתמרוו אזהרה ליהויקים, אך ללא הועיל.

ירמיהו מזכיר את חורבן שילה גם בפרק ז', שם הוא משווה בצורה יותר חריפה את
הדברים לימיו (פרק ז', ג-ה, יב-יד) :

כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִיטִיבוּ דְרָכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְאַשְׁפְּנָה אֶתְכֶם
בְּמִקּוֹם הַזֶּה :

אֵל תִּבְטְחוּ לָכֶם אֶל דְּבָרֵי הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר הַיֵּכֶל ה' הַיֵּכֶל ה' הִמָּה :
כִּי אִם הִיטִיב תִּיטִיבוּ אֶת דְּרָכֵיכֶם וְאֶת מַעַלְלֵיכֶם אִם עָשׂוּ תַעֲשׂוּ מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ
וּבֵין רֵעֵהוּ...

**...כִּי לָכוּ נָא אֶל מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילוֹ אֲשֶׁר שִׁפְנָתִי שָׁמַי שָׁם בְּרֵאשׁוֹנָה וְרָאוּ אֶת
אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רַעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל :**

וְעַתָּה יַעַן עֲשׂוֹתְכֶם אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה נֹאֵם ה' וְאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם הַשָּׁכֶם וְדַבֵּר וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְאֶקְרָא אֶתְכֶם וְלֹא עָנִיתֶם :
וְעֲשִׂיתִי לְבַיִת אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו אֲשֶׁר אֲתֵם בְּטוֹחִים בּוֹ וְלִמְקוֹם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וְלֵאבֹתֵיכֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשָׁלוֹ.

כמו שבימי שילה נשען עם ישראל על ארון ה' ככלי חימוני ללא מחויבות לטמון בו, כך גם בסוף ימי הבית הראשון נשען העם על היכל ה'. הוא בטוח שאין סיכוי שהקב"ה יביא חורבן על בית המקדש שהוא היכלו הנשגב של ה', ולפיכך הוא לא מנסה לשפר את מעשיו. כפי הנראה, לא סתם נזכרו הזקנים תוך כדי דברי ירמיהו בנבואתו של מיכה, אשר גם בה חוזר אותו רעיון.

7. נבואת מיכה

נחזור ונראה את נבואת החורבן של מיכה :

שָׁמְעוּ נָא זֹאת רְאֵשֵׁי בַיִת יַעֲקֹב וְקִצְיָנֵי בַיִת יִשְׂרָאֵל הַמִּתְעַבִּים מִשִּׁפְט וְאֵת כָּל הַיִּשְׁרָה יַעֲקֹשׁוּ :
בְּנֵה צִיּוֹן בְּדַמִּים וִירוּשָׁלַם בְּעוֹלָה :
רְאֵשֵׁי בַיִת בְּשִׁחַד יִשְׁפְּטוּ וְכֹהֲנֵיהָ בְּמַחִיר יִורוּ וְנִבְיָאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ וְעַל ה' יִשְׁעֲנוּ
לֵאמֹר הֲלוֹא ה' בְּקִרְבָּנוּ לֹא תִבּוֹא עָלֵינוּ רָעָה :
לְכֹן בְּגִלְלָכֶם צִיּוֹן שְׁדָה תַחֲרֹשׁ וִירוּשָׁלַם עֵינַי תִּהְיֶה וְהָר הַבַּיִת לְבַמּוֹת יַעַר :

ידי ראשי העם מלאות בחטאים. לקיחת שוחד, עיקום משפט ועשיית עוולה הם רק חלק מעוונותיהם הרבים. אך גם הם בטוחים שלא יקרה דבר : "ועל ה' ישענו לאמר הלווא ה' בקרבנו לא תבוא עלינו רעה". מכיוון שבית המקדש קיים, הם בטוחים, כמו בימי המשכן בשילה ובימי ירמיהו, שהקב"ה לא יחריב אותו ושאין להם צורך בתיקון מעשיהם. אך מיכה מסביר להם שזוהי בדיוק סיבת החורבן :
לְכֹן בְּגִלְלָכֶם צִיּוֹן שְׁדָה תַחֲרֹשׁ, וִירוּשָׁלַם עֵינַי תִּהְיֶה, וְהָר הַבַּיִת לְבַמּוֹת יַעַר.

סיבת החורבן, אומר מיכה, היא "בגללכם". בגלל שאתם כל כך בטוחים בעצמכם, בגלל שאתם בוטחים על ארון האלוקים, על היכל ה', על כן חייב הר הבית להיחפז ל"במות יער". במצב שנוצר, הדרך היחידה לגרום לכם להבין שאתם טועים היא החורבן!

בימי מיכה היטיב העם את דרכיו ולפיכך לא היה צורך בחורבן, אך בימי ירמיהו ואוריהו לא חזר העם בתשובה, והקב"ה החריב את מקדשו. עם ישראל גולה לבבל, ולאחר עשרות שנים מתחילה שיבת ציון ומגיעים אנו לימי זכריה.

8. נבואת זכריה

נבואת זכריה, אותה מצטט ר' עקיבא, נאמרת בזמן שבית המקדש מתחיל להבנות והמנהיגות היושבת בבבל שולחת אל זכריה שאלה: האם להמשיך לצום את צום תשעה באב על חורבן הבית הראשון? וכך עונה להם זכריה (ז, ד-יב):

וַיְהִי דְבַר ה' צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: אָמַר אֶל כָּל עַם הָאָרֶץ וְאֶל הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר כִּי צַמְתֶּם וְסָפוּד בְּחַמְיָשִׁי וּבִשְׁבִיעֵי נֹזֶה שְׁבָעִים שָׁנָה הַצּוֹם צַמְתִּי אֲנִי; וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ הֲלוֹא אֲתֶם הָאֹכְלִים וְאֲתֶם הַשְׂתִּים! הֲלוֹא אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא ה' בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים בְּהִיּוֹת יְרוּשָׁלַיִם יִשְׁבֶּת וּשְׁלֹחַ וְעָרִיחַ סְבִיבֹתֶיהָ וְהִגְבַּב וְהִשְׁפִּלָה יִשָּׁב: וַיְהִי דְבַר ה' אֶל זְכַרְיָה לֵאמֹר: כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר מִשְׁפַּט אֲמַת שְׁפִטוּ וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת אַחִיו: וְאַלמְנָה וְיָתוֹם גֵּר וְעָנִי אַל תַּעֲשׂוּקוּ וְרַעַת אִישׁ אַחִיו אַל תַּחֲשְׁבוּ בְלִבְבְּכֶם: וְיִמְאַנּוּ לְהַקְשִׁיב וְיִתְּנוּ כֶּתֶף סִרְתָּתָם וְאַזְנֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְׁמוֹעַ:...? הִי קֶצֶף גְּדוֹל מֵאֵת ה' צְבָאוֹת.

זכריה, למעשה, לא משיב תשובה ישירה לשאלתם. הוא עונה להם שהשאלה כלל לא במקומה ושהיא כלל לא רלוונטית. בלשונו החריפה הוא, כביכול, מצטט את ה': "הצום צמתוני אני? הרי אתם האוכלים ואתם השותים!". דהיינו- אין לקב"ה עניין בשאלה האם תצומו או לא. אלא בשינוי מהותי, קיצוני של התנהלותכם. הדגש על שאלת הצום כמוה כהשענות על ארון ברית האלוקים.

זכריה חוזר אל דברי הנביאים הראשונים ומזכיר להם את סיבת החורבן, ואת התנאי להפיכת צום הרביעי וצום החמישי לששון ולשמחה ולמועדים טובים. הבטחה זו לא תלויה בצום, אלא בשינוי יסודי של המעשים, ובתנאי זה יבואו ויתגשמו דברי זכריה המצוטטים בפיו של ר' עקיבא: "כה אמר ה' צבאות, עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרוב ימים".

9. דוד ומשה

בילקוט שמעוני שמואל ב' רמז קמ"ה, בהקשר לגזירה שנגזרה על דוד שלא יבנה את בית המקדש נאמר:

"האתה תבנה לי בית? וכתוב לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת, כיון ששמע דוד כך נתיירא אמר הרי נפסלתי מלבנות בית המקדש? א"ר יהודה בר' אלעאי: אמר לו הקב"ה: דוד! אל תירא חייך כי הם לפני כצבי וכאיל... אמר לו: ואם כן למה איני בונה אותו? אמר לו הקב"ה: שאם אתה בונה אותו הוא קיים ואינו חרב, אמרו לו והרי יפה? א"ל הקב"ה: גלוי וצפוי לפני שהם עתידים לחטוא ואני מפיג חמתי בו ומחריבו והם נצולין שכן כתיב 'באהל בת ציון שפך כאש חמתי'".

לכאורה, גם לדוד וגם לנו עדיין לא ברור מדוע העובדה שבית המקדש לא יחרב אם דוד יבנהו, היא המונעת את דוד מלבנותו? (בפשטות היינו מצפים דווקא בשל כך שהוא יבנה את המקדש אשר ישאר על כנו לנצח).

על יסוד המדרש הזה, מסביר בעל "אהלי יעקב"³ מדרש נוסף המופיע בתנחומא, ואתחנן, סימן ו:

כשהתחנן משה ואמר 'אעברה נא ואראה את הארץ הטובה' א"ל הקב"ה למשה: **משה! שתי שבועות נשבעתי, אחת שתאסף אל עמיך, ואחת שלא לאבד את ישראל, לבטל שתיהן אי איפשר, אם תרצה לחיות ויאבדו ישראל - מוטב, אמר לפניו: רבונו של עולם! בעלילה אתה בא עלי? אתה תופש את החבל בשני ראשים, יאבד משה ואלף כמותו, ואל יאבד אחד מישראל "**

ומסביר בעל "אהלי יעקב" (פרשת ואתחנן שנת תרח"צ, עמ' תסה):

איתא בסוטה(ט). כי"משה ודוד לא שלטו השונאים במעשה ידיהם", על יסוד מאמר זה מבואר הקשר שבין שתי השבועות הנ"ל, **לו היה משה נכנס לארץ היתה התיישבות האומה על ידו, ומכיון שהשונאים לא יכולים לשלוט במעשי ידיו של משה לא היו יכולים אויבי ישראל להגלותם, והגלות הייתה כפרת עוונותיהם, ולולא הכפרה היו ח"ו אובדים בעוונותיהם.** ולפי זה מובן היטב התנחומא: שתי שבועות נשבעתי, ותלויות זו בזו אם אבטל את השבועה האחת ואתה נכנס לארץ, תהיה התיישבות האומה על ידיך, ואין השונאים יכולים לשלוט במעשי ידיך, ואינם גולים, והם עתידין לחטוא, ואין להם כפרה והם אובדים ח"ו. וכאשר שמע משה זאת אמר: יאבד משה ואל יאבד איש אחד מישראל.

כך גם במקרה של דוד, הואיל ולא שלטו השונאים במעשי ידיו, הרי כפי שראינו לעיל, אם דוד יבנה את ביהמ"ק הרי הוא לא יחרב, ואם לא יחרב אזי כאשר יחטאו - יתכלו ישראל בעוונם.

ואם כן, בשני המקרים גם של דוד וגם של משה מחייב הקב"ה, אפשרות של הגליה וחורבן כי מבלעדי כן עלול עם ישראל לשקוע בחטאיו ולכלות את עצמו בעוונותיו.

10. תפיסתו של ר' עקיבא

עתה נוכל לנסות ולתרוץ את כל הקושיות שהעלינו על מדרשו של ר' עקיבא. ר' עקיבא כמובן, יודע ששתי הנבואות אותן הוא מביא (של אוריה ושל זכריה) כבר התגשמו, ולכן כאשר הוא אומר: "עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי ירא שמא לא תתקיים נבואתו של זכריה", מטרתו היא להעביר את המסר שבמצב שנוצר, הדרך לנבואתו של זכריה חייבת הייתה לעבור דרך נבואתו של אוריה. החורבן הפך להיות שלב בדרך אל הגאולה. יש המבינים את צחוקו של ר' עקיבא כמעין אמירה מוחלטת, הכרחית ובלתי הפיכה, מעין: "כבר לא יכול להיות יותר גרוע", או "אם יש רע סימן שאחר כך יהיה טוב". אך נדמה שלא זאת כוונתו של ר' עקיבא.

³ ר' יעקב פרידמן מהוסיאטין, 1878-1957. אדמו"ר ציוני שחי ופעל בתל אביב משנת 1937. להרחבה במשנתו עיין בספרו 'אהלי יעקב' ובספרו של הרב יהודה ברנדס 'במלכות הקדושה: ביקור בהיכלו של האדמו"ר מהוסיאטין - אדמו"ר ציוני בתל אביב'.

ר' עקיבא שואף כל העת להביא לתקון העם ודרכיו, אך אינו מצליח. עתה לאחר החורבן כאשר לעם ישראל כבר אין עוד במה להיתלות, מזהה ר"ע, לאור הלקחים ההיסטוריים את הפוטנציאל הטמון דווקא בשיאו של החורבן, אולי עכשיו יהיה מוכן העם להקשיב לדברי החכמים, להבין את טעותו ולסור מדרכו הרעה.

ר' עקיבא פונה אל חבריו, מנהיגי הדור, ומפנה את מבטם אל ההיסטוריה של 1200 השנים האחרונות, מתקופת עלי דרך חורבן שומרון ותקופת חזקיהו, דרך חורבן הבית הראשון בימי אוריה, דרך ימי זכריה בתקופת שיבת ציון, ועד ימיהם, ימי חורבן הבית השני.

נחמתו של ר' עקיבא היא בכך שדווקא הנבואה המיוחסת לאוריה אשר מדגישה כי **"בגללכם – ציון שדה תחרש"**, נבואה אשר המלך יהויקים לא היה מוכן להשמע לה ולכן גם נתקיימה, דווקא נבואה זו אשר חזרה והתקיימה גם בדורם נותנת להם כהנהגה את הסיכוי שהעם אכן יהיה מוכן להקשיב לקריאתם, לשוב אל ה', ובכך להביא לקיום חוזר של דברי זכריה גם בתקופתם.

תפיסה כזו של הייסורין מצויה גם בדבריו של ר' עקיבא בסנהדרין קא.:

אמר רבה בר בר חנה: כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להן: חמה עזה יש בעולם. **התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק.** אמרו לו: למה אתה משחק? אמר להן: וכי מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה? אמר להן: לכך אני משחק! כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש (כלומר שהיתה הצלחה בכל מעשיו) – אמרתי: שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו? ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח! אמר לו: עקיבא! כלום חיסרתי מן התורה כולה (שאתה אומר אני סובל עונותי)? אמר לו: לימדתנו רבינו: (קהלת ז, כ) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

ר' עקיבא מבין שרבו, ר' אליעזר, חטא, ולפיכך הוא מבין שחייבים לבוא עליו ייסורים ולכן הוא לא בוכה כשהוא רואה את הייסורים. הוא פשוט מבין את תפקידם. ובסיפור אחר (שם) ר' עקיבא אף מסביר את שיטתו:

כשחלה רבי אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו... נענה רבי עקיבא ואמר: **חביבין יסורין** אמר להם: סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר 'חביבין יסורין'! אמר לו: עקיבא - זו מנין לך? אמר: מקרא אני דורש: (מלכים ב כא, א) 'בן שנים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים ויעש הרע בעיני ה' , וכתוב (משלי כה, א) 'גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה' - וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה, ולמנשה בנו לא לימד תורה? אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו - לא העלהו למוטב אלא יסורין, שנאמר (דברי הימים ב לג, י) 'וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכהו בבלה', וכתוב (שם) 'ובהיצר לו חילה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבותיו ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע

תחינתו וישיבתו ירושלים למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלהים' - **הא למדת שחביבין יסורין**⁴.

ר' עקיבא מדגיש אם כך את סיבת החורבן אשר הייתה **בגללכם**, בגלל הבוטחים ב"היכל ה'".
ודווקא עתה כאשר שועל יוצא מבית קודשי הקודשים, ואין לעם על מה להישען יש אולי סיכוי לתיקון ומהפכה שיביאו לשינוי רוחני, ומתוך כך לגאולה. כך ר' עקיבא מנחם את חבריו. **הנחמה אינה בטוי לשמחה כי אם ליציאה מן הייאוש. ר' עקיבא למעשה מרומם את ההנהגה של דורו ומובילה מייאוש – לנחמה, תקווה, אחריות, ומחויבות.**
עתה נוכל גם להבין את משמעותם של המדרשים וההלכות על היותו של תשעה באב יום הגאולה, יום לידת המשיח, ויום מועד.

11. תשעה באב – יום מועד

במסכת תענית (ל.) נאמר:

רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל האוכל ושותה בתשעה באב - כאילו אוכל ושותה ביום הכיפורים. **רבי עקיבא אומר: כל העושה מלאכה בתשעה באב - אינו רואה סימן ברכה לעולם.** וחכמים אומרים: כל העושה מלאכה בתשעה באב ואינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה, שנאמר (ישעיהו ס"ו) 'שמחו את ירושלים וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה'. **מכאן אמרו: כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה.**

אדם העושה מלאכה בתשעה באב הוא אדם שממשיך גם לאחר החורבן את השגרה בה היה מצוי. אדם כזה לא מבין את משמעותו של החורבן. החורבן אמור לזעזע אותנו ולגרום לנו להבין שאנו חייבים לעשות שינוי יסודי. כמו אז כך גם היום, שהרי "כל דור שאינו נבנה (בית המקדש) בימיו מעלין עליו כאילו החרבו" (ירושלמי יומא פ"א ה"א). רק אם נבין את משמעותו של הצום, ונפיק ממנו לקחים, נוכל להביא את יום הגאולה שיחול בתשעה באב.

לאור דברים אלו, נוכל להבין מדוע תשעה באב נקרא מועד, ומדוע משעת חצות היום יש מספר הקלות בהלכות האבלות של תשעה באב. אכן, תשעה באב הוא יום אבל על חורבנו של בית המקדש, אך **דווקא בשיאו של החורבן - גלום הפוטנציאל לתיקון. ללא חורבן המקדש היה חשש שהעם יתכלה בעוונותיו. ועל כן דווקא בשיא החורבן, דווקא בשעת שריפת ההיכל, דווקא בנקודת השפל – טמון הפוטנציאל לשינוי, אך לא כאמירה סתמית שאחרי הרע – חייב לבא הטוב, אלא כאמירה מחייבת שלאור הבנת עומק החורבן וחוסר האפשרות להישען על בית קודשי הקודשים אשר שועל יוצא מתוכו, יש צורך להתאבל ומתוך כך לתקן, ואולי אף לראות בשמחתה של ירושלים.**

⁴ את שיטתו למד ר' עקיבא מרבו נחום איש גמזו. ועיין בתענית כא. ובירושלמי פאה פ"ח, ה"ח.

הגדרתו של תשעה באב כמועד וכיום חירות וגאולה אינה הגדרה מוחלטת. כי אם
הגדרה המבטאת את הפוטנציאל הגלום ביום זה.
הנחמה, הקימה מן האבל בחצות היום, אינה מבטאת שמחה כי אם את הפנמת האבל
והחורבן, את היציאה מן הייאוש אל הקימה, אל התקווה, אל נטילת האחריות, אל
המחויבות להביא לידי כך שאכן יהפוך תשעה באב מיום אבל ליום מועד, חירות וגאולה.
זהו התנאי להתגשמות דברי זכריה מפי ר"ע: "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות
ירושלים", ולהתגשמות דברי חכמינו בתוספתא תענית פ"ג הלכה י"ד:
"אותן הימים עתידין להיות ימים טובים לישראל, כנאמר בזכריה: 'כה אמר ה'
צום הרביעי, צום החמישי, וצום השביעי, וצום העשירי יהיו לבית יהודה
לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו'".

סדר הנבואות עליהם מבוסס מדרשו של רבי עקיבא

<u>השנה</u>	<u>ארוע</u>	<u>המנהיגות</u>	<u>פס' מרכזיים</u>	<u>המקור</u>
1,100	חורבן	עלי	"נקחה אלינו משילה את ארון ברית ה' ויבוא בקרבנו ויושענו מכף אויבנו"	שמואל א' פרק ד'
לפנה"ס בקרוב.	משכן שילה.	הכהן		
		אחז	'ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו'(עדים על מגילת החורבן של ישעיהו).	ישעיהו ח'
721	חורבן שומרון וסכנה ליהודה.	חזקיהו	'ראשיה בשוחד ישפוטו...ועל ה' ישענו לאמור הלוא ה' בקרבנו לא תבוא עלינו רעה, לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער'.	מיכה ג'
597	גלות יהויקים.	יהויקים	<u>ירמיהו</u> : 'ונתתי את הבית הזה כשילה' . <u>הזקנים</u> : 'מיכה המורשתי היה ניבא בימי חזקיהו...ההמת המיתוהו?'	ירמיהו כ"ו
			<u>הכתוב</u> : 'ואיש היה מתנבא בשם ה' אוריהו בן שמעיהו...וינבא ככל דברי ירמיהו... ויבאוהו אל המלך יהויקים ויכהו בחרב'	
586	חורבן בית ראשון.	חזקיהו		
לפנה"ס				
518	שיבת ציון, החלה בניית בית המקדש השני ומתחדשת עבודת הקורבנות.	זכריה	המנהיגות בבבל שואלת את זכריה: " האבכה בחודש החמישי? " ותשובתו: "הצום צמתוני אני?... משפט אמת שפוטו וחסד ורחמים עשו... עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ...צום הרביעי וצום החמישי... יהיו לששון ושמחה".	זכריה ז'-ח'
70	חורבן בית שני.	ר"ע וחבריו	" עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת".	מכות כ"ד.
לספירה.			"עקיבא-נחמתנו"	

